

A viktoriánus Anglia és az újhellenizmus

A homoszexuális szubkultúra szociológiai, kulturális, filozófiai és esztétikai háttere Oscar Wilde körében és az Urániaiak Társaságában

„Azt mondják a XVII. század elején még megszokott dolog volt az őszinteség. A szexualitás gyakorlatát nem kellett még rejtegetni; nem kellett elhallgatni bizonyos szavakat, nem kellett szégyenlősen takargatni egyet s mást; akkoriban még elnéző meghittség övezte a tiltott dolgokat. [...] De a verőfénynek hamar bealkonyul, jönnek a viktoriánus polgárság egyhangú éjszakái. A szexualitás gondosan bezárkózik, az otthon falai mögé szorul. Kisajátítja a család; kizárólag a nemzés funkciójára korlátozódik. Körülötte néma csönd. Ettől fogva az utódokat nemző házaspár a szabály. A házaspár a modell, a norma, az igazság letéteményese, és csakis a házaspárnak van joga ahhoz, hogy beszéljen a titkokról.”
(Michel Foucault)

(Bevezetés) Michel Foucault-ot sokan a modern filozófia egyik legmeghatározóbb egyéniségének tartják. „*A szexualitás története*” című műve, mellyel új fogalmat, a „queer” létezését alkotta meg, egészen az ókori hellén esztétizmusig visszavezethető. Foucault remekül rávilágított arra az eredetre, melyet Johann Joachim Winckelmann fedezett fel újra. Winckelmann érdeme óriási volt a hellenizmus újraértelmezésében, mely az oktatás és a nosztalgia hatására Angliában is megfigyelhető a XVIII. századtól. Lényegét azonban meglátásom szerint a XIX. században érte el, mely Linda Dowling megfigyelései alapján először oxfordi csoportosulásokban és folyóiratokban öltött testet. Az ókori pederasztia újraélése és átformalása nemcsak Oscar Wilde-hoz, hanem számos más művészhez, költőhöz, íróhoz, festőhöz köthető.

Írásom a viktoriánus prűdéria és erkölcsiség ellenére a mindennapok részét képező szexualitást és erotikát, valamint az egyre erősebbé váló homoszexuális szubkultúrát vizsgálja. Az értekezés elején a szexualitás viktoriánus fogalmának tárgyalása után John Ruskin, Walter Pater és John Mahaffy munkásságának hatásának rövid ismertetése következik, melyet Oscar Wilde jelentőségének elemzése követ. Wilde és köre azért érdemel kiemelkedő figyelmet, mert a „görög szerelem” művelése és elemzése terén egy másik jelentős csoportosulással, az „Urániaiak Társaságával” lehet összehasonlítani, már csak tagjaiknak jelentős egyezése miatt is. A publikáció részletesen ismerteti a két csoportosulás hasonlóságait és különbségét, tagjaik tevékenységét és azok megszakadásának okait. E tanulmány nagyrészt angol nyelvű források alapján készült, külön kiemelve Michael Matthew Kaylor és Neil McKenna úttörő jelentőségű munkáit.

(„*Az erkölcsös viktoriánusok*”) A viktoriánus kor (1837–1901) szenvedélytelen, hűvös és kimért erkölceiről híres időszakként él a köztudatban. Az arisztokrácia csillogásával ellentétben azonban a nyomornegyedek borzalmas körülmények között élő lakói, a dologházak, a virágzó prostitúció és a bűnözés rontotta azt az idealizált képet, melyet a kor láttatni szeretett volna magáról. Erről tanúskodik számos korabeli irodalmi mű is, például Conan Doyle, Stevenson, Dickens munkái. A társadalmi kép erkölcsösségének és makulatlanságának hirdetése jegyében számos intézkedést figyelhetünk meg.

1857-ben az angol parlament megszavazta az első, obszcenitás-ellenes törvényt, mely révén a vámosokat felhatalmazták, hogy kobozzák el az erkölcstelen vagy obszcén nyomtatványokat, festményeket, könyveket és egyéb termékeket. A törvény (*The Obscene Publications Act*) „*Lord Campbell's Act*” néven is ismert, mivel a lord rendkívül heves indítványára került a parlament elé a kérdés. A törvényben kifejezésre juttatták, hogy a londoni pornográf kereskedelem „halálosabb a ciánnál, sztrichninnél és az arzénél is”.²

1868-ban bevezették a Hicklin-szabályt, amely nevét Benjamin Hicklinről kapta, és ennek segítségével döntötték el évtizedeken keresztül, hogy milyen anyag számít obszcénak: eszerint minden olyan anyagot cenzúrázni kell, mely elronthatja azokat, akiknek értelme nyitott az erkölcstelen hatásokra.³ Mindezek ellenére ekkor jelent meg egy rendkívül érdekes és páratlan mű, a „*My Secret Life*”, mely 4000 oldalt tesz ki és bőven tartalmaz tényszerű leírásokat. Szerzője egy bizonyos Walter volt, aki valószínűleg valójában Henry Spencer Ashbee lehetett, a kor ismert erotikagyűjtője. A munka 1882 és 1894 között jelent meg Amszterdamban. A könyv nemcsak azért különleges, mert Casanova emlékiratait kivéve páratlanul nyíltan írt a kor szexualitásáról és kultúrájáról, hanem mert leszbikus és homoszexuális kapcsolatok is helyet kapnak benne.⁴

A korszak által elvárt női és a férfi szerepek is teljesen eltértek korunkétól. Ahogy Lafferton Emese is elemzi tanulmányában, a kor férfiideálja az erős, családfenntartó, tekintélyes patriarcha. Az ideális nő ezzel szemben finom, gyengéd, szűzesség, oltalomra szoruló. A hétköznapi mellett azonban megjelent a romlott, bukott nő fogalma is, melyet Lafferton Emese így fogalmaz meg: „*A 19. századi Anglia még javarészt férfiak által uralt világában bukott nőnek számított minden nő, aki nem felelt meg az erényesnek tekintett szexualitás normáinak, a szűzesség, a szenvedélytelenség és a feltétlen hűség követelményeinek. Az uralkodó ideológia ezért a legszigorúbb erkölcsi elutasítással és a társadalomból való kirekesztéssel fenyegette a szexuális úton vétköző nőket.*”⁵ Természetesen nem számít újdonságnak, hogy művészetekben afféle „tiltott gyümölcsként” egyre gyakrabban találkozhatunk a veszélyes, érzéki, démoni nőknek az ábrázolásával. A Kleopátrák, Salomé, Delilák és Desdemonák szinte ellepték az irodalmi és képzőművészeti alkotásokat, a szfinx, mely titokzatos, ígérő és halált hozó, számos művész emblematikus figurájává vált.

A „bukott nő” prototípusai a művészi megformálások mellett a prostituáltak voltak, akiket a lehető legnegatívabb színben tüntettek fel az orvosok és a szociológusok egyaránt. A női mellett azonban virágzott a férfi prostitúció is, melynek nyílt megjelenése nem csak a kikötőkre korlátozódott. Az ún. „*molly houses*” néven emlegetett találkozóhelyeken azonban szintén nem volt veszélytelen az „ismerkedés” és a szexuális együttlét létesítése, hiszen a rendőrség nemcsak az utcákat, kocsmákat, kikötőket tartotta állandó megfigyelése alatt, hanem főként ezeket a gyanúsnak számító lakásokat is. 1881-ben Jack Soul, egy hajdani férfiprostituált megírta „*The Sins of the Cities and the Plain; or Confessions of a Mary- Anne*” című munkáját, melyben nyíltan ír korábbi „szakmájáról”.⁶ Neve később összefüggésbe került a hírhedt Cleveland street-i esettel (1889), melynek kapcsán egy férfibordélyt fedezett fel a rendőrség. A „vendégek” között számos arisztokrata, köztük a walesi herceg legidősebb fia, Albert Victor herceg is megfordult. A távirat-hordó fiúk sajátos „bérkiegészítésének” híre futótűzként terjedt el a sajtóban. Sokan ekkor hallottak róla először, hogy ilyesmi létezik.

Pár év múlva Oscar Wilde megírta a „*Dorian Gray arcképe*” (1891) című regényét, mely még rendkívül szigorú cenzúrái ellenére is nyíltan homoerotikus hangvételű volt. Wilde nevéhez köthető egy másik, úttörő jelentőségű munka is: a *Teleny: the Reverse of the Medal* című 1893-as regénye az első ismert homoszexuális pornográf irodalomnak

tekinthető. A könyvet szókimondó, néhol napjainkban is meglepő őszinteséggel és naturalizmussal megírt hangvétele jellemzi, mely Wilde megszokott jelzőkben és hasonlatokban bővelkedő stílusával társul. A könyv nemcsak az angol, hanem a francia fin de siècle körében zajló nyílt homoszexualitást és prostitúciót is kendőzetlenül tárja elénk.⁷ A homoszexualitás azonban amellett, hogy a büntetőjogi következmények miatt is rendkívül veszélyes volt, egy újabb bűnözési formának, a zsarolásnak nyitott új utakat. Neil McKenna szerint az azonos neműekkel viszonyt folytató férfiaknak hamar meg kellett tanulniuk együtt élni a zsarolókkal.⁸ Sokan vélik úgy, hogy Robert Louis Stevenson „*Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*” 1886-ban íródott regénye szintén a kettős élet és bemutatása, s Mr. Hyde valójában egy zsaroló, aki a doktort üldözi.⁹

Az esztéta mozgalom volt a homoszexualitás identitás élvezetének elsődleges tárháza. John Addington Symonds például lányának írott levelében egy fiú iránt érzett szenvedélyét részletezi 1892-ben és azt nyilatkozta, hogy „*igazából ez a szerelem, amit esztétikának hívnak*”.¹⁰ Ahogyan sok viktoriánus homoszexuális, Symonds is az ókori görögök rajongásából származtatta a pederasztia és a fiúszerelem iránti tiszteletet és hódolatot, melyet tanulmányom következő fejezetében részletesen ismertetek.¹¹

(Oscar Wilde és az Urániaiak köre – Újhellenizmus és homoszexualitás a viktoriánus korban) Oscar Wilde (1854–1900) a XIX. század legismertebb íróinak egyike volt. Hatása, melyet nemcsak műveivel, hanem főként életével alapozott meg máig döntő jelentőséggel bír. Mindezeket több vastkos kötetben lehetne elemezni, de meglátásom szerint röviden kifejezve Oscar Wilde egész élete és művészete a szépség kereséséről, megértéséről és hirdetéséről szólt. Nemcsak dandy és dekadens volt a szó szűkebb és tágabb értelmében egyaránt, hanem esztéta is, melyet minden cselekedetével alátámasztott. A dandység első képviselője Lord Byron volt, akinek élete Wilde-hoz hasonlóan tündöklő és botrányos volt. Wilde számos munkája a tetszetős, dekoratív otthonról, öltözködésről, az igényes és választékos beszédéről, valamint a kreatív gondolkodásról szólt. Oscar Wilde szerepét azért érdemes behatóbban vizsgálni, mert tanárai között volt Walter Pater, John Ruskin és John Mahaffy. Mahaffy a Trinity College tanára volt, elismert szaktekintély az irodalom terén. Számos művet írt az ókori Hellásról, leghíresebb munkája a *Social Life in Greece from Homer to Menander* (1874). 1877-ben Mahaffy tehetséges tanítványával Olaszországba és Görögországba utazott, mely később a „*Ravenna*” című költeményét inspirálta, mellyel megnyerte az oxfordi Newdigate Prize-t.¹²

Wilde egyetemi éve alatt kitűnően megtanult latinul és görögül, tutorai segítségével pedig nemcsak a nyelvet, hanem a kultúrát és a filozófiát is a magáéra formálta, melyet ezután ő maga testesített meg. Wilde tragédiáját is később az a hitvallása okozta, mely szerint a görög pederasztia feltámasztása és gyakorlása lehetséges a viktoriánus korban. Afférjai az egyszerű munkásokkal, prostituáltakkal, fiatal művészekkel, valamint nyílt viszonya Lord Alfred Douglasszal hamarosan felkeltette a fiú hirtelen haragú apjának figyelmét, aki 1895-ben addig provokálta, míg Wilde perbe fogta. Ebből az író került ki vesztesen, s ezek után a korona indított ellene pert az 1885-ös *Criminal Law Amendment Act* megsértése miatt.¹³ A végeredmény kétévi kényszermunkával súlyosbított fegyházbüntetés lett, mely kettétörte írói karrierjét, s elszegényedve halt meg 1900-ban egy párizsi hotelban.

Mindezek alapján azt hihetnénk, hogy Wilde mindössze egy szépelpő esztéta volt, aki a dekadencia igazolására használta fel az újhellenizmust. Ezt cáfolja azonban a „*De Profundis*” című csodálatos levele, melyben a meggyötört és számkivetett szerző eltaszítja magát az esztétikát és aláveti magát a konzervatív viktoriánus elvárásoknak.¹⁴ Jól megfigyelhető ez a változás, ha megvizsgáljuk a Bunbury a sorok mögött megbújó

könnyed, frivol és polgárpukkasztó stílusát és összehasonlítjuk a De Profundisszal, mely kísérletet tesz az azonos neműek szerelmének elfogadtatására.¹⁵

Wilde egyetemi évei alatt szoros barátságot kötött Walter Paterrel, aki főként a reneszánsz nagy alakjaival foglalkozott. 1873-ban megírt „*The Renaissance*” című művét Wilde is olyan nagyra értékelte, hogy mikor börtönevei alatt engedélyeztek számára néhány könyvet, Pater munkái köztük voltak, pedig az ekkor már halott „mester” életének utolsó éveiben elhidegült egykor rajongott tanítványától. Pater életművének nagysága abban rejlett, hogy újszerű meglátással közelített a letűnt korokhoz. Már említett eszszékötetében a platóni tradíciókra világít rá Michelangelo költészetében, Dante materializmusát hirdeti, remekül ötvözve ezeket a kereszténységgel, melyeknek köszönhetően Michelangelo spiritualista ábrázolása születik meg.¹⁶ Pater „*Plato and Platonism*” című 1839 és 1894 közötti előadásainak gyűjteményében többször is utalt a Platón filozófiájában nagy hangsúlyt kapó szerelemre is. Meglátásában Platón egyik nagyszerűsége abban rejlik, hogy szükségszerű dolognak látta azt valódi emberek között.¹⁷

Pater közel állt a preraffaelitákhoz is, viszont az általa megalkotott és tanított eszmények egy másik közösség és irányzat alapjait teremtették meg, az „Urániaiak Társaságát”. A kifejezés a homoszexuális mozgalom egyik atyjától, a költő, szociológus és irodalmár Edward Carpentertől ered, aki Platóntól kölcsönözte a fogalmat.¹⁸ A „*Lakoma*” („*Symposium*”) című munkájában Platón kétféle szerelmet, a közönségeset és a nemeset különbözteti meg. Másik művében, a Phaidroszban Szókratész és Phaidrosz beszélgetését követhetjük nyomon, melyben Erósz dicséretén kívül a rajongás formáit és a lélek természetét is vizsgálja. Platón ebben a művében úgy beszél Erószról, mint istenről, vagy isteni lényről, aki így nem lehet rossz. A Lakomában viszont nem istennek, hanem daimónnak mondja, azaz „isteni természetű lénynek”.¹⁹

A dialógus során az ifjabb és idősebb férfi közötti szerelmi kapcsolatok lényegének tárgyalását olvashatjuk: „*Mert ha egy idősebb ember szegődik egy ifjabb mellé, önként ugyan el nem szakad tőle se éjjel, se nappal, hanem valami kényszer és ösztökélő vágy nem hagy neki nyugtot, ez hajítja őt, mivel szüntelen gyönyört jelent neki ha látja, hallja, megérinti és minden érzékszervével érzékeli kedvesét, úgyhogy gyönyörűséggel, valósággal rátapadva áll szolgálatára.*”²⁰ Szókratész nem csábítja el a fiút, bár szerelmes belé, s ezzel a platóni ideális szerelmet valósítja meg. A távoli és nemes szerelem később felfedezhető a híres író E. M. Forster halála után kiadott regényében, a Maurice-ban is.²¹ A klasszikus erasztész-erómenos viszonyt Dover is részletesen bemutatja könyvében. Az idősebb férfi (erasztész) a szeretett fiúnak (erómenos) udvarolt, ajándécul általában kutyát, kakast vitt neki.²² A fiú családja csak látszólag tiltakozott, valójában örült a megtiszteltetésnek. Az elkövetkező években együtt éltek, vadásztak, s az idősebb férfi mindenben segítette fiatal társát. A homoszexuális kapcsolatok ezáltal nemcsak testi, hanem főként lelki és intellektuális viszonyoknak tekinthetők, melyre a nők eltérő neveltetésénél fogva ellenkező neműek között ritkán volt példa.

Wilde, Pater és követőik számára nemcsak a platóni filozófia, hanem más források is alapot jelentettek. A görög homoszexualitással kapcsolatos legfontosabb ismereteinket a fennmaradt képzőművészeti alkotások és irodalmi művek képezik. Előbbihez a férfiak közötti szerelem ábrázolásaiban rendkívül gazdag vázakepeket, valamint a szobrokat sorolhatjuk. Utóbbihoz a késő archaikus és kora klasszikus kor homoszexuális költészete, Platón munkássága, az attikai komédia (különösen Arisztophanész), Aiszkhinész beszéde a Tarnarkhosz ellen és a hellénisztikus korszak homoszexuális költészete tartozik.²³ Wilde kiválóan ismerte a görög irodalmat, otthoni csodálatos könyvtárában számos kötet volt megtalálható. Lakására legalább olyan műgondot fordított, mint öltözködésére – a szebb-

nél szebb szobrok, festmények és vázák között természetesen nem egy görög alkotás volt.

Oscar Wilde tanulmányait külön természetete miatt tanári kinevezés nélkül fejezte be Oxfordban, ezért diplomájának megszerzése után szabadúszó íróként és előadóként tevékenykedett. Amerikai és francia útjai után megnősült és újságírással, szerkesztéssel, költészettel foglalkozott. Baráti köréhez tartozott a színésznő Lillie Langtry, az arisztokrata Ada Leveson és férje, valamint sok más előkelő és híresség is. Wilde másik baráti köre azonban sokkal különbözőbb tanítványokból, fiatal művészekből állt, akik mesterként tekintettek rá. William Butler Yeats, a gyerekkori barát, későbbi Nobel-díjas író bár nem volt a homoszexuális félvilág tagja, mégis szívesen töltötte az időt Wilde társaságában, s dublini barátaival később is segítette patrónusát.²⁴ Aubrey Breadsley már jóval különcebb figura volt, olyasvalaki, akit ma a dekadencia megtestesülésének neveznénk. Az ismert grafikus sötét erotikával átítatott grafikái, plakátjai és festményei egy új stílus, a szecesszió jegyében készültek, Wilde Saloméja pedig elképzelhetetlen lenne nélküle. Breadsley alkoholizmusa és később kialakult tuberkulózisa miatt mindössze 25 évesen halt meg.

John Gray minden bizonnyal az egyik leghíresebb regényhősnek, Dorian Graynek szolgált prototípusul. A fiatalember 1889-ben a Sohoban találkozott Wilde-dal, akit Lionel Johnson tizenöt évesnek gondolt, miközben már huszonöt volt. André Raffalovich a gazdag orosz-zsidó költő, Wilde barátja szintén szoros ismeretségbe került a fiúval, aki végül élete szerelme lett, s mindketten 1934-ben haltak meg. Raffalovich és Wilde barátságát egy időre meg is rontotta Gray Wilde-al való viszonya, melyet Raffalovich Wilde bebörtönzése után nyilvánosságra is hozott. Raffalovich 1896-ban megjelentette „*Uranisme et Unisexualité étude sur différentes manifestations de l'instinct sexuel*” című művét, mely új utat nyitott a homoszexualitás okainak kutatása történetében.²⁵ Raffalovich később részt vett a Magnus Hirschfeld kezdeményezte Tudományos Humanitárius Bizottság munkájában, viszont nem egyedüli katolikus keresztényként később csaknem kritizálni kezdte a korai melegmozgalom munkáját.

Sir Max Beerbohm ismert humorista és karikaturista volt, aki Wilde-ról számos rajzot készített, s bár jó barátok voltak szívesen tartott görbe tükröt Oscar elé is. 1894-ben megírta „*A Defence of Cosmetics*” című esszéjét, egy Wilde paródiát és egy Pater burleszket, melyet az oxfordi *Yellow Book* magazin áprilisban ki is adott.²⁶ Yeats mellett a másik kivételnek tekinthetjük szexualitását illetően, ugyanis a baráti kör többi tagjához és a heteroszexuális Yeats-hez viszonyítva mai fogalmaink szerint aszexuálisnak mondanánk, mert sem feleségével, sem a hozzá közeledő férfiakkal nem létesített kapcsolatot.

Yeats jó barátja és a Rhymer's Club tagja volt Arthur Symons is, aki később könyvet írt Wilde-ról. Az ő munkásságának az alapját is Walter Pater jelentette, s Wilde mellett a dekadens szexuális politika másik reprezentatív alakja lett.²⁷ Életrajzában Symons jól érzékelteti Wilde lényének esszenciáját: meglátásában ő több volt pusztán költőnél.²⁸ Ahogy sokan utólag, jóval halála után érzékelték és megértették, hogy olyan útmutató volt ő, aki az elkövetkező századokhoz szólt, míg sajátjában idegen volt.

Ernest Dowson költő a dekadens mozgalom másik emblematikus figurája volt Wilde mellett. Versei főként az elvesztett szerelemről, fiatalságról, a szépségről szóltak, valószínűleg mélabús természetete is hozzájárult korai halálához.²⁹

Robert Ross Wilde igaz barátja volt egészen haláláig. Bár sok életrajzíró ellentmondásosan vélekedik szerepéről, azt egyikőjük sem tagadhatja, hogy ő volt Wilde első jelentős homoszexuális affairs 1886-ban. Később újságírással foglalkozott és sikeres üzletember is lett. Elvonhatatlan érdeme amellett, hogy kitartott Wilde mellett annak utolsó napjaiig, hogy pénzt gyűjtött számára, megőrizte személyes tárgyait, majd szerkesztette és egybegyűjtötte leveleit, valamint a világon megjelenő Wilde kiadásokat is figyelemmel kísérte, s a szerzői jogokat Wilde fiaira íratta.³⁰ Ross a dekadens társaság különleges tagja volt, mivel magánéleti józansá-

gával kirírt az életigenlő művészek közül, s megállapításom szerint mindössze a beszélgetések és mentora tartották őt Wilde körében.

Egészen más személyiség volt Lionel Johnson, a fiatal költő, aki a Rhymers Club tagja volt Yeatsszel és Wilde-dal együtt. Ígéretes tehetség volt, viszont alkoholizmusa miatt harmincöt éves korában strokeban halt meg 1902-ben. Jól ismert volt homoszexuális körökben csakúgy, mint unokatestvére, „Bosie” Douglas, akit 1891-ben mutatott be Wilde-nak. Lord Alfred vidám, tanult és rendkívül jóképű fiatalember volt, akibe Wilde, a szépség megszállottja egyből beleszeretett. A lord költő is volt, mely még közelebb hozta őket egymáshoz. Lord Douglas a „*Két szerelem*” című versében beszélt először a szerelemről, „*mely nem nevezheti nevén magát*” („the love that dare not speak it's name”). Oscar Wilde 1895-ös második perében csodálatos hasonlatokkal védte meg azt a szenvedélyt, mely közte és a fiatal lord között is létrejött. Wilde néhány mondatában foglalta össze azt, melyet számos más művész is megfogalmazott.

A fiatal művészeknek köszönhetően megalapították az első homoszexuális és homoreotikus töltettel rendelkező folyóiratokat is, a legismertebbek a „*The Artist*”, a „*The Spirit Lamp: An Aesthetic, Literary and Critical Magazine*” és a „*The Chameleon*”. A *The Spirit Lamp*-et Oxfordban James Thornton szerkesztette, a *The Chameleon*-t Londonban a Gay & Bird adta ki. A *The Spirit Lamp* azért is jelentős folyóirat, mert Lord Alfred Douglas is részt vett a szerkesztésében. A Chameleonnak később szintén a Wilde-perekben lett jelentősége, mikor az író Lord Douglas fentebb említett verséről, illetve „*A pap és a ministránsfiú*” című John Bloxam által írt történetről kérdezték. Wilde tagadta, hogy bármi köze lenne a műhöz, melyet szörnyen megírt, silány, rossz irodalmi ízlésről tanúskodó alkotásnak nevezett.³¹

Wilde baráti társaságának nagy része az Urániaiak csoportjának is tagja volt. Mindkét közösség kulturális alapja a „görög szerelem” volt, mely meghatározást először a már említett John Addington Symonds, majd Oscar Browning használta először. A görög szerelmet gyakorlókat a korabeli források többféle meghatározással illették leggyakrabban a „mollies”, „margeries”, „poufs”, később a „sodomites”, „inverts”, „Uranians” szavakkal találkozhatunk, majd kialakultak a „homosexual” és a „gay”, „queer” szavak.³² Az utóbbi kettő természetesen a XX. század „szüleménye”, a „homoszexuális” meghatározás pedig Kertbeny Károly (Karl-Maria Benkert), egy osztrák-magyar író nevéhez köthető, aki névtelenül 1869-ben két értekezést tett közzé, melyben elsőként veleszületett tulajdonságnak írja le az azonos neműekkel szemben érzett vonzalmat, melynek korlátozását és üldözését az emberi jogokat sértőnek tartotta. Terminológiáját később Richard von Kraft-Ebing is átvette és „*Psychopathia Sexualis*” című művében használta is azokat.

Az Urániaiak közé legalább ötven fiatalembert sorolhatunk. A mozgalom „mesterének” Charles Sayle-t szokták tartani, aki „*Erotidia*” és „*Bertha: A Story of Love*” című munkáinak másolatát Symonds-nak és Wilde-nak egyaránt elküldte, mindkettőben az „urániai szerelem” üzenetét hordozva. Sokak szerint William Johnson „*Ionica*” (1858) című művét tekinthetjük a társaság első jelentős alkotásának. További vezéralakjai a már említett Edward Carpenter, E. M. Forster, William Johnson, Lord Alfred Douglas Leonard Henry Green, Gerard Manley Hopkins, A. E. Housman, George Cecil Ives, Edmund John, Lionel Pigot Johnson, William Johnson, Edward Cracroft Lefroy és Sydney Frederick McIllree Lomer voltak.

A két társaság között egyetlen különbséget figyelhetünk meg: Wilde 1895-ös perével baráti köre felbomlott, míg az urániaiak körét ez kis mértékben érintette csak. Az urániaiak sokat merítettek továbbá a festészetből. Meg kell említeni Henry Scott Tuke és Simeon Solomon rendkívül erős befolyását, melyet már Wilde-nál is felfedezhetünk. Wilde-nak oxfordi egyetemistaként gyakori olvasmánya volt Solomon könyve az „*A Vision of Love Revealed in Sleep*”. Wilhelm von Gloeden báró taorminai munkáit ugyancsak az urániai szemlélet ihlette. Az urániaiak nagy tisztelete övezte továbbá Walt Whitman amerikai költőt, aki szokatlan bátorsággal és merész-

séggel merete megénekelni a „lehetetlen szerelmet” („impossible love”). Wilde és Symonds személyesen is találkozott a művésszel. Whitman hatása azért is elkerülhetetlen, mert képes volt új hanggal megközelíteni azt a témát, mely Shakespeare, Michelangelo vagy Winckelmann által egyetemes része volt az újkori kultúrának. Az Urániai Társasága a 30-as évekig jelentősen hozzájárult a brit és egyetemes szexuáltörténethez. A második világháború kitörése a csoport megtorpanását eredményezte, viszont olyan mozgalmakhoz vezetett, mint a „Homosexual Law Reform Society”, 1967-re pedig sikerült elérni a felnőttek közötti homoszexuális kapcsolatok dekriminalizációját.

(Összegzés) A XIX. századi viktoriánus Anglia rendkívül szigorú erkölcséről ismeretes. A XVIII. századtól jelen lévő „ókorimádat”, a koedukált oktatás és az ellentétes neműek közötti találkozások lehetőségének leredukálása azonban rendkívül jó alapot biztosított egy szubkultúra kibontakozásához. Az ókori görög paederastia-ból levezethető homoszexuális kapcsolatok gyakoriságát figyelhetjük meg nemcsak a jogi, hanem a szépirodalmi alkotások, a festmények és egyéb munkák tanulmányozása során. Jeremy Bentham 1785-ben készített egy esszét a férfiak közötti kapcsolatok legalizálásáról, melyet azonban nem mert publikálni.³³ A XIX. század két legjelentősebb irodalomtörténésze és filológusa, John Ruskin és Walter Pater voltak, akiknek érdemeit munkámban is kifejezem. Ahogy Yopie Prins találoán megfogalmazta: „Ruskin a görögök nyugalmát és derűségét helyezte előtérbe, míg Pater eszközként használta őket arra, hogy a művészetet és a költészetet formával és színekkel töltsék meg.”³⁴

Publikációm a homoszexuálisok találkozóhelyeinek ismertetése mellett figyelmet fordít a homoszexualitással foglalkozó folyóiratokra és irodalmi, művészeti munkákra is. Tágabb kutatásaim során nemcsak a szó szoros értelmében vett azonos nemű kapcsolatokkal foglalkozó forrásokat tekintettem át, hanem figyelmet fordítok olyan művekre is, mint a Dracula, melyben Stoker elfojtott homoszexuális érzelmei és vágyai törnek felszínre. A gróf és Jonathan Harker viszonya rendkívül homoerotikus, sokak szerint modellje egykori barátja és vetélytársa, Oscar Wilde volt.³⁵

Az értekezés mindössze a férfi homoszexualitásra fókuszál, mivel a női kapcsolatokról nem maradtak fenn leírások néhány művészeti ábrázolás megjelenítéseit kivéve. Tanulmányom központi figurájának tekinthető Oscar Wilde, akinek homoszexualitását Andrew Elfenbein szerint sokszor merész pózként használta társadalmi pozíciója gyengeségeinek kompenzálására.³⁶ Meglátásom szerint azonban Wilde-nak köszönhetően erősödhetett meg az a szubkultúra, melyet később Michel Foucault már létező jelenségként aposztrofál. Wilde mártírrá, igazi archeotípussá vált, olyan személlyé, akit ma queernek, valamint úttörő egyéniségnek neveznek. Barátaiból létrehozott egy jelentős kulturális kört, melynek tagjai nagyrészt az Urániai Társaságát alkották. Utóbbi pedig azért is lényeges, mert tagjainak jelentősége miatt antropológiai és szociológiai értelemben véve egyaránt létező szubkulturaként kell tekintenünk az urániaiakra a viktoriánus társadalmon belül³⁷ Pater jelentősége itt is felfedezhető, mert abban rejlik, hogy ennek az esztétizmusnak és szellemi örökségnek a homoerotikus szubkulturával együtt megalapítója lett, mely árnyaltan továbbélt a viktoriánus Anglia társadalmában és irodalmában egyaránt.³⁸ A görög, főként platóni filozófiára alapozott „urániai szerelm” a francia fin de siècle-ben is megfigyelhető volt, melyet a dekadens mozgalom és a dandység összefonásával ugyancsak Oscar Wilde teremtett meg. Meglátásom szerint a témakör vizsgálata és elemzése éppen ezért nemcsak irodalomtörténeti, hanem filozófiai-esztétikai, valamint szexuáltörténeti szempontból is fontos.

JEGYZETEK

- 1 FOUCAULT, Michel, *A szexualitás története I., A tudás akarása*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999, 7.
- 2 MACKEY, Thomas C., *Pornography on Trial: A Handbook with Cases, Laws, and Documents*, ABC-CLIO, USA, 2002, 17.
- 3 CORNWELL, Nancy C., *Freedom of the Press: Rights and Liberties Under the Law*, America's Freedoms Series, ABC-CLIO, USA, 2004, 47.
- 4 CASTLE, Terry, *The Literature of Lesbianism: A Historical Anthology from Ariosto to Stonewall*, Columbia University Press, New York Chichester, 2003, 542.
- 5 LAFFERTON Emese, *A bukkott nő a viktoriánus képzeletvilágban*, In: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_bukkott_no_a_viktorianus_kepzeletvilagban/ (2013. szeptember 4-i letöltés).
- 6 HOPE DITMORE, Melissa, *Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, I. kötet*, Greenwood Press, New York, 2006, 282.
- 7 A fin de siècle egy sajátos korhangulatnak feleltethető meg. Nevét egy 1884-ben bemutatott darabról kapta. Ugyanebben az évben jelent meg az akkorigiban népszerű író, Joris-Karl Huysmans *A rebours („A fonákjáról”)* című regénye, amelyet a fin de siècle életérzés klasszikus példaképeként emlegettek – és utánoztak. A könyvet „sárga könyvként” is emlegették, mely később feltűnik a Dorian Gray arcképében is.
HANÁK Péter, *Miért fin de siècle?* Budapesti Negyed, 22. évfolyam, 1998/4. szám, eredeti cikk: *Café Babel*, 1993. 4. sz. 3–13.
- 8 MCKENNA, Neil, *The Secret Life of Oscar Wilde, An Intimate Biography*, Basic Books, New York, 2006, 181.
- 9 MCLAREN, Angus, *Sexual Blackmail: A Modern History*, President and Fellows of Harvard College, Harvard, 2002, 18.
- 10 PRETTEJOHN, Elizabeth, *After the Pre-Raphaelites: Art and Aestheticism in Victorian England*, Manchester University Press, Manchester, 1999, 248.
- 11 DONOGHUE, *The Life of Goethe: A Critical Biography*, Oxford, Blackwell, 2001, 42. Lásd még: Michael Matthew KAYLOR, *Secreted Desires, The Major Uranians: Hopkins, Pater and Wilde*, Brno, Masaryk University, 2006, 26. (továbbiakban: KAYLOR, i. m.).
- 12 BLANSHARD, Alastair, J. L., *Sex: Vice and Love from Antiquity to Modernity*, Wiley-Blackwell: Malden, Oxford, Chichester, 2010, 93.
- 13 A törvény értelmében „gross indecency”-t követett el, mely mai fogalmaink szerint „szeméremstést” jelent. Tény, hogy a Lord, akit ki sem hallgattak a tárgyaláson ekkor töltötte be 24. életévét, tehát a kapcsolat kezdetén még 21 éves sem volt, mely a nagykorúság alsó határa volt Angliában. A tanúként kihallgatott fiatal emberek többsége 18 éves kora elérése előtt létesített kapcsolatot az íróval.
- 14 DOLLIMORE, Jonathan, *Sexual Dissidence, Augustine to Wilde, Freud to Foucault*, Clarendon Press, Oxford, 1991, 95–96.
- 15 DA SILVA, Stephen, *Transvaluing immaturity: Hellenism, Primitivism, and a Reverse Discourse of Male Homosexuality in Late-Victorian and Edwardian Narrative*, UMI, Rice University, Houston, 1998, 51.
- 16 WELLEK, René, *Walter Pater's Literary Theory and Criticism*, In: Ed. by: KUMAR, Shiv, K., *British Victorian Literature, Recent Revaluations*, London Press Limited, London, 1969, 462.
- 17 PATER, Walter, *A Series of Lectures, Plato and Platonism*, London, Macmillan and Co., Limited, New York, 1905, 134.
- 18 HUNTER, Richard, *Plato's Symposium*, Cambridge University Press, New York, 2004, 116.
- 19 *Platón összes művei kommentárokkal – Phaidrosz*, Szerk.: MIKLÓS Tamás, Ford.: SIMON Attila, Atlantisz, Budapest, 2005, 34. 48. lábjegyzet, 35. (továbbiakban: *Platón összes...*).
- 20 *Platón összes... 31.*
- 21 A regény egy homoszexuális angol arisztokrata, Maurice életét és útkeresését mutatja be, aki beleszeret iskolatársába Clive-ba, aki mindössze platóni módon tudja értelmezni két férfi kapcsolatát. A regény nagy érdeme, hogy Maurice nem deviáns, hanem egy egyszerű ember, egyszerű érzésekkel, aki végül egy vadór mellett megtalálja boldogságát. Az író azonban félve a társadalmi megvetéstől úgy rendelkezett, hogy munkáját csak halála után jelentethetik meg.
- 22 DOVER, Kenneth James, *Görög homoszexualitás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 118–127. (továbbiakban: DOVER, i. m.).
- 23 DOVER, i. m. 23.
- 24 FOSTER, R. F., *W. B. Yeats: A Life - The Apprentice Mage, 1865-1914*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1997, 154.
- 25 STOKES, John, *Oscar Wilde: Myths, Miracles and Imitations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 10. lábjegyzet, 194. Lásd továbbá: RODEN, Frederick S., *Wilde, Raffalovich, and the Problem of the Other*, The Oscholars Special Issue, Wilde, Jews and The Fin -De-Siècle, Summer 2010, In: http://www.ashgatepublishing.com/pdf/SamplePages/Jewish_Christian_Queer_Ch7.pdf.
- 26 RIEWALD, Jacobus Gerhardus, *Max Beerbohm's*

- Mischievous Wit: A Literary Entertainment*, Van Gorcum and Comp., Assen, 2000, 109.
- 27 ROBBINS, Catherine Ruth, *Decadence and Sexual Politics in Three Fin-de-Siècle Writers: Oscar Wilde, Arthur Symons and Vernon Lee*, University of Warwick, PhD. Study, Department of English and Comparative Literature, 1996, 8.
- 28 KOHL, Norbert, *Oscar Wilde: The Works of a Conformist Rebel*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, 3.
- 29 *The New York Times Guide to Essential Knowledge: A Desk Reference for the Curious Mind*, The New York Times Company, New York, 2011, 72.
- 30 KNOX, Melissa, *Oscar Wilde in the 1990s: The Critic as Creator*, Camden House, Rochester-Woodbridge, 2001, 103.
- 31 LATHAM, Sean, *The Art of Scandal: Modernism, Libel Law, and the Roman A` Clef*, Oxford Univeristy Press, Oxford, 2009, 66.
- 32 ROBB, Graham, *Strangers: Homosexual Love in the Nineteenth Century*, New York, Newton, 2003, 12.
- 33 CRAFT, Christopher, *Another Kind of Love: Male Homosexual Desire in English Discourse, 1850-1920*, University of California Press, Berkeley- Los Angeles- London, 1994, 17. (továbbiakban: CRAFT, *i. m.*).
- 34 PRINS, Yopie, *Greek Maenads, Victorian Spinsters*, In: Ed. by: DELLAMORA, Richard, *Victorian Sexual Dissidence*, University of Chicago Press, London- Chicago, 1999, 51. (továbbiakban: DELLAMORA, *i. m.*).
- 35 CRAFT, *i. m.* XI.
- 36 ELFENBEIN, Andrew, *Byron and the Victorians*, 2004, Cambridge University Press, Cambridge, 229.
- 37 KAYLOR, Michael Matthew, *Secreted Desires, The Major Uranians: Hopkins, Pater and Wilde*, Brno, Masaryk University, 2006, VII.
- 38 SAVILLE, Julia F., *The Romance of boys Bathing: Poetic Precedents and Respondents to the Paintings of Henry Scott Tuke*, In: Ed. by: DELLAMORA, *i. m.* 254.

